

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV VA O‘RTA MAXSUS TA‘LIM VAZIRLIGI**

**TOSHKENT VILOYATI
CHIRCHIQ DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI**

Til ta‘limining uzviyligini ta‘minlashda innovatsion texnologiyalar: muammo va yechimlar

respublika ilmiy-amaliy onlayn konferensiya

CHIRCHIQ-2021

Hayot yozuvchidan o'ziga muvofiq muqobil uslubni uslubiy izohlanishlar orqali topib olishni taqozo qiladi. Har bir yozuvchi uslubi individual bo'ladi, ammo u davrning umumiy uslubiga ham moslanadi. U dastlab o'z muxlislarini topolmay qiynalishi ehtimol, ammo oxir o'z yo'lini, o'z kitobxon va tomoshabinlarini albatta topib oladi, bunda estetika hosil qilish fazilatiga erishadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abadiyat gulshani: maqolalar, she'rlar/ loyiha muallifi O'.Rahmatov, to'plab nashrga tayyorlovchi M. Jonixonov, – T.: “Sharq”, 2013-128 b
2. Alisher Navoiy. Hikmatlar. –T.: “Sharq”, 1998. 2013.
3. Jumaxo'ja. N, I.Adizova. O'zbek adabiyoti tarixi (XVI-XIX asr I yarmi). –T.: “Noshir”, 2019.
4. Madayev O. Navoiy suhbatlari. –T.: “O'qituvchi”, 2018
5. Quronov D.H. Adabiyot nazariyasi asoslari. –T.: “Noshir”, 2019.
6. Sariyev Sh. Adabiyot fanidan yaxlit o'quv-didaktik qo'llanma. –T.:”Sharq, 2014.
7. Xudoyberdiyev E. Adabiyotshunoslikka kirish. – “Sharq”, 2008.
8. www.ziyouz.com

MUMTOZ ADABIYOTDA TURKISTON USLUBI IJODKORLARI

Rasulova Rayxon Baxritdinovna,

Chirchiq davlat pedagogika instituti

O'zbek adabiyotshunosligi kafedrasi o'qituvchisi,

Jumanazarova Umida

Chirchiq davlat pedagogika instituti 2-bosqich talabasi

Bugungi kunda yoshlarimizda adabiyotga muhabbat uyg'otish uchun pedagog sifatida adabiyot namunalarini kengroq o'rganish va o'quvchilarga yaxshiroq yetkazib berish uchun adabiyotdagi har bir narsaga alohida e'tibor qaratish kerak. Jumladan, adabiyotdagi ajralmas bo'laklardan bo'lgan har bir uslub o'ziga xos

xususiyatlarga ega. Ayniqsa, mumtoz adabiyotimiz juda katta adabiy merosga ega bo‘lganligi sababli uslub tushunchasining ahamiyatini mumtoz adabiyotda yaqqol ko‘ra olamiz.

Uslub tushunchasining istilohiga alohida to‘xtalib o‘tamiz. Negaki badiiy uslubni to‘liq tushunmay turib adabiyotni mukammal o‘rganish mumkin emas degan fikrdaman.

Uslublar muayyan asarning butun badiiy tuzilishida namoyon bo‘ladigan g‘oyaviy o‘ziga xoslik sifatida tushunganda, ular o‘sha asardagi yoki yozuvchining butun ijodidagi belgilarning oddiy yig‘indisi deb qarash mumkin emas. Aksincha, uslub deganda tanlangan mazmunning muayyan shaklda ifodalashga yordam qiluvchi barcha badiiy vositalarning uzviy munosabatini, o‘ziga xos chatishuvini tushunish lozim.

Ko‘pchilik uslub metod tushunchalarini bir xil tushuncha deb hisoblaydilar. Biz bu ikki tushunchaning farqini ko‘rsatib beramiz:

Uslub – ijodkor asarlarida koringan uning individualligi, o‘ziga xosligi.

Metod – ijodkor asarlardan namoyon bo‘lgan xususiyatlarning umumiy ko‘rinishi.

Bir so‘z bilan aytganda, metod – umumiylikka, uslub – xususiylikka tayanadi.

Bir kishining ovozi boshqa bir kishining ovozigacha yoki bir kishining qiyofasi, yuz-ko‘zlari, og‘iz-burunlari boshqa bir kishining qiyofasiga o‘xshamaganidek, yozuvchining uslublari ham turlicha boladi.

Ijodkorning bilim salohiyati va temperamenti ham uning uslubini belgilaydi. Jumladan, ijodkor hayoti davomida xalq og‘zaki ijodi bilan hamnafas bo‘lsa, uning asarlarida ham bu ko‘zga tashlanib turadi.

Uslub yozuvchining ijodiy individualligini belgilaydi, ijodiy individuallik esa u yaratgan asarning barcha jabhalarida birdek namoyon boladi. Ya’ni uslub asardagi shakl unsurlarining o‘z holicha emas, balki muayyan qonuniyat asosida yaxlitlikka birikishini ta’minlaydi, har bir unurning butun tarkibidagi mohiyati va funksiyasini belgilaydi. Allomalarimiz ham bilib aytishgan, qadimdan “Uslub—odam” degan qarashning ommalashgani bekorga emas, ya’ni asar o‘zida ijodkor

shaxsini ifodalar ekan, bular eng avvalo uslubda namoyon bo‘ladi.

Uslublar asosan joy nomlari bilan ham bog‘liq bo‘lgan. Bunga misol qilib Turkiston uslubini keltirish mumkin. Turkiston uslubi haqida alohida to‘xtalib o‘tish kerak deb o‘ylayman. Chunki bu uslub adabiyotimizda ilk paydo bo‘lgan uslublar sirasiga kiradi.

Ahmad Yassaviy XII asrda Turkiston uslubiga asos solgan, bu uslub asosan Movarounnahr hududida rivojlangan.

Turkiston uslubida jonli xalq tili – turkonalikka intilish yetakchilik qilgan.

Zahiriddin Muhammad Bobur, Mashrab, Muqimiy, Zavqiy, So‘fi Olloyor, Turdi, Huvaydo kabilarning irod namunalari Turkiston uslubi asosini tashkil etadi.

Turkiston uslubining kelib chiqishi genezisi X-XI asrlarga borib taqaladi. Bu davrda irod qilgan Mahmud Koshg‘ariy, Yusuf Xos Hojib kabi qomusiy olimlar turkiy adabiy til taraqqiyotida o‘ziga xos hissa qo‘shishadi. Shu davrdan boshlab adabiyotda didaktik usul yetakchilik qila boshladi. Yusuf Xos Hojibning “Qutadug‘u bilig” , Mahmud Koshg‘ariyning “Devonu lugotit- turk”, Ahmad Yugnakiyning “Hibat ul-haqoyiq” asarlari fikrimizga yaqqol misol bo‘la oladi. XI asrda Yusuf Xos Hojibga xos uslub Ahmad Yugnakiy, Sayfi Saroyi, Qutb, Haydar Xorazmiy kabi shoirlar irodida davom ettirildi.

Turkiston uslubining o‘ziga xosligi unda didaktikaning ustuvorligidadir. Buni Ahmad Yassaviy asarlarida yorqin ko‘rish mumkin. Ahmad Yassaviy irod uchun Qur‘on, hadis va umuman diniy ma‘rifat yetakchi xususiyat hisoblanadi. Yassaviy ishq ilohiyni rasmiy shariat doirasidan uzoqlashmagan holda sharhlagan.

Yassaviy o‘ziga xos diniy tariqatga ham asos solgan bo‘lib, bu tariqat “Yassaviya” deb nomlangan. Unda hayotning barcha bosqichlari “shariat”, “tariqat”, “marifat” va “haqiqat”dan iborat degan tasavvufona g‘oya o‘z ifodasini topgan.

Yassaviy irodida didaktik va tasavvufona uslublar o‘zaro uyg‘unlashib, o‘ziga xos ma‘no-mazmun hosil qilgan. Ya‘ni bir-birini to‘ldirgan deya olamiz.

Quyidagi parcha fikrimizga yorqin misol bo‘la oladi:

Nafsdin kechib, qanoatni pesha qilg‘an,

Har kim topsa rozi bo‘lib, bo‘yin sung‘on,
Yaxshilarga xizmat qilib duo olg‘on
Andoq oshiq mahshar kuni armoni yo‘q.

Asarlarining asosiy g‘oyalari: nafsni yengish, to‘g‘ri yo‘ldan yurish, haqiqatni anglash va shu orqali o‘zlikni anglashdan iborat. Ahmad Yassaviy tasavvufga inson ma‘naviyatini yuksaltiruvchi muhim omil va ruhiy tarbiya sifatida qaraydi.

Ahmad Yassaviy hikmatlarining xalq orasida keng tarqalishi va sevib o‘qilishining asosiy sabablaridan biri ularning xalq og‘zaki ijodiga yaqinligida va barmoq vaznida yozilganligidadir.

“Devoni hikmat”dagi she‘rlarning ko‘pchiligi xalq og‘zaki ijodida keng yoyilgan qo‘shiq shakldagi to‘rtliklardan iborat.

To‘rtlik-qo‘shiq shaklida yaratilgan she‘rlar xalq so‘zlashuv tiliga yaqin bo‘lganligi bilan xarakterlanadi. Ma‘lumki, bu she‘rlar, asosan, qadimdan mavjud bo‘lgan barmoq va aruz vaznida yaratilgan. Shunga ko‘ra Yassaviy hikmatlarida umumxalq tiliga xos so‘z va shakllar, badiiy tasvir vositalari keng ishlatilgan.

Yassaviya yoki jahriya tariqatining ta‘limoti turli davr va joylarda Yassaviyning ko‘plab shogirdlari va muxlislari tomonidan davom ettirildi. Sulaymon Boqirg‘oniy, Bobo Mochin, Shamsiddin O‘zgandiy, Xudoydod, Qul Nasimiy, Uvaysiy va boshqalar “Devoni hikmat” izidan borib, tasavvuf ilmining ma‘lum yo‘nalishini targ‘ib qiluvchi asarlar yaratdilar.

Sayfi Saroyi XIV asrda yashab ijod qilgan turkiy adabiyot vakillaridan biridir. U adabiyotimizda shoir va tarjimon sifatida o‘z o‘rniga ega.

Sayfi Saroyi she‘rlariga nazar solsak, mavzu jihatidan turlicha ekanligini ko‘ramiz. Ishq-muhabbat, vafodorlik va sadoqat mavzulari yetakchilik qilgani holda, odamiylik, inson qadr-qimmat, ijtimoiy mavzular ham uchraydi. Yaxshilikni ilgari suradi. Yomonlik qilganga ham yaxshilik qil deydi:

Yamonlik qilgan erga, ezgulik qil,
Qopar it og‘zini luqma otadur.

Sayfi Saroyining bunday qarashlari «Gulistoni bit-turkiy»da keltirilgan baytlarda ham ko‘rinadi:

Yetganicha kuching ko‘ngul yopqil,
Kim xaloyiq senga duo qilg‘ay.
Tushgan er hojatin ravo qilsang,
Haq sening hojating ravo qilg‘ay.

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, adabiyotimizdagi har bir uslub o‘z o‘rniga ega. Biz birgina Turkona uslub orqali buni isbotlashga harakat qildik. Turkiston uslubidagi didaktikaning yetakchilik qilishi alohida e‘tiborga molik. Aynan shuning uchun ham pedagog sifatida qaraydigan bo‘lsak, Turkiston uslubi mumtoz adabiyotning ajralmas bo‘lagi ekanligini o‘quvchilarga yetkazib berish bizning vazifamizdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Xudoyberdiyev E. Adabiyotshunoslikka kirish. – “Sharq”, 2008.
2. Quronov D.H. Adabiyot nazariyasi asoslari. –T.: “Noshir”, 2019.
3. Jumaxo‘ja N, I. Adizova. O‘zbek adabiyoti tarixi (XVI-XIX asr I yarmi). –T.: “Noshir”, 2019.
4. Sariyev Sh. Adabiyot fanidan yaxlit o‘quv-didaktik qo‘llanma. –T.: “Sharq”, 2014.
5. www.ziyouz.com

ЎЗБЕК АДАБИЁТШУНОСЛИГИДА ОБРАЗ ВА ТИМСОЛ ТУШУНЧАСИГА ОИД БАЪЗИ МУЛОҲАЗАЛАР

Хасанова Лайло Фирдавсиевна,
Чирчиқ давлат педагогика институти
ўқитувчиси

Бадий асарнинг гўзаллигини, жозибаси ва таъсирчанлигини кўрсатиб берувчи образ ва образлилик тушунчалари бадий таҳлил жараёнида муҳим омил сифатида қаралади. Асарнинг жонлилигини таъминлаб, тасвирларнинг тушунилишини осонлаштиришга хизмат қилади. Асарнинг қимматини оширади. Англамсиз туйғуларнинг моддийлигини

Rasulova Rayxon, Jovliyeva Yulduz <i>Alisher Navoiy ijodida Xuroson uslubining tutgan o‘rni va ahamiyati</i>	265
Rasulova Rayxon, Jumanazarova Umida <i>Mumtoz adabiyotda Turkiston uslubi ijodkorlari</i>	269
Хасанова Лайло Фирдавсиевна, <i>Ўзбек адабиётишунослигида образ ва тимсол тушунчасига оид баъзи мулоҳазалар</i>	273
Қучқоров Хошимчон Ҳасанзода <i>Ҳаёти адабӣ ва фарҳангии Самарқанд дар асри ХХ</i>	277
Қосимов Ш.Б. <i>Истиқлол даври публицистикасида жадидишунослик муаммоларининг ёритилиш қонуниятлари</i>	280
Ismoilova Dilorom <i>V. Shekspir ijodida badiiy o‘xshatishlarning tutgan o‘rni</i>	284
Qurbanova Gulbahor, <i>“Salom, tog‘lar” hamda “Jamila” qissalarining qiyosiy tahlili</i>	290
Дошанова Мухаббат Муратбаевна <i>“Қирқ қиз” достони – театр сахнасида</i>	294
Туропова Паризод <i>Бир асар хусусида</i>	298
Возорова Г. <i>Milliy ruh - millat ko‘zgusi</i>	302
Шыкина Анастасия <i>Актуальные проблемы литературоведения (на примере узбекской литературы)</i>	306
Миргазиева Зухро <i>Қонунчилик тарғиботида ҳуқуқий матнларни герменевтик тушуниш ва таҳлил қилиш имконияти</i>	310
Achilova E.S. <i>O‘tkir Hoshimovning “Tushda kechgan umrlar” romanida badiiy psixologizm</i>	318
Toshpo‘latov Muhammadqodir <i>She‘riyatning uyg‘oq ruhi (Rauf Parfi poetik olamida ijtimoiy ruh va hissiy manzaralar tahlili)</i>	323
Бозоров Иброҳим <i>Анъана ва навоварӣ дар адабиёти маорифпарварӣ ва таҷаддудхоҳӣ</i>	326
Қўқонов Воҳидҷон <i>Образҳои асосии осори шоирони таҷаддудхоҳ</i>	330
Содиқов Насим <i>Ғояҳои иҷтимоӣ–маорифпарварии Аҷзӣ</i>	333
Мамадҷонова Мадинабону, Тўрабоева Сарвиноз <i>Арзиши илмӣи “Тазкори ашъор”-и Садрӣ Зиё</i>	337
No‘monova Mohizar Ulug‘bek qizi <i>Hamid Olimjon she‘riyatida badiiy tasvir vositalari</i>	342